

TOTA PEDRA FA PARET

(EN RELACIÓ A UN PLAFÓ DEVOCIONAL EN L'ÀMBIT HORTOLA BURJASSOTER)

Per Santiago López García.

Tota pedra fa paret

(EN RELACIÓ A UN PLAFÓ DEVOCIONAL EN L'ÀMBIT HORTOLÀ BURJASSOTER)

Per Santiago López García.

M'he decidit titular el present article amb esta sentència popular, recordant que un bon amic, Francisco Bonora Ros (q.e.p.d.), fotògraf que obrí establiment en el carrer que ara es diu Mariana Pineda¹, la pronuncià un dia passejant junts davant del "paretó": antiga paret, alçada en tapia, que tanca un hort junt al camí que ix de Burjassot en direcció a les Barraques de Lluna.

Yo havia arreplegat una pedra caiguda al mig del camí, quan encara era de terra, i veient un forat en la tapia la vaig re-col·locar allí.

Amablement exclamà ¡tota pedra fa paret! en eixa sapiència popular dels hòmens senzills. Aquell dia anàvem passejant pels camins de l'horta de les partides del Pont Trencat, del Barranquet, de la Canaleta, de la Coscollana, de Benieu, de Davall dels Pins, de l'Alborgí. Era a finals de la dècada dels anys 1970.

Aquell passeig el férem ab el propòsit d'inventariar els plafons ceràmics devocionals que poguérem fotografiar en l'àmbit hortolà burjassoter.

Recorde que aquell dia el cel portava molts núvols; però quan entrarem al Camí de l'Alqueria del Rosari una clariana deixà vore un sol radiant. Arribarem a la frontera de l'alqueria. I allí, al cantó que fa ab el camí, vam trobar el plafó que volíem fotografiar. Es tractava de la representació de la Mare de Déu del Rosari.

Aquell plafó de taulellets ceràmics estava format per un conjunt de sis peces, encara que es veia que s'havien re-col·locat irregularment a l'haver patit molt abans l'eliminació de varies d'elles.

Des d'aquella visita han passat molts esdeveniments. El bon Paco Bonora faltà anys després. Però, per ara, encara es manté ferma l'alqueria del Rosari.

Esta alqueria també és coneguda pel popular "apodo" de la família propietària: "Esgarrat". És una d'eixes alqueries que, mostrant la seua prestància, criden a la consciència d'aquells que giren les esqueses al món de l'Horta Valenciana.

Situada en mig dels camps de la partida de Coscollana, prop de les llindes ab l'antic terme de Borbotó (ara València); regada per les files de l'Alborgí i del Molí, és una de les poques alqueries que encara es mantenen vives en els camps d'horta de Burjassot.

¹Remet a la lectura del llibre Burjassot de fotografia. Santiago López García. Associació Cultural l'Almara. Burjassot. 1996

Segons antics documents, el terme municipal de Burjassot arribà a tindre a final del segle XIV setze alqueries².

El pas dels segles, ab les posteriors guerres, epidèmies, crisis de subsistència, i ya per a rematar, l'especulació urbanística, anaren provocant la transformació d'aquell espai camperol.

Tot lo mon sap que una de les característiques de la geografia de Burjassot ha segut sempre la seua horta. Una horta, que en realitat eren tres: és dir, l'horta de la partida de l'Almara (la més genuïna); l'horta de les partides de la Capella, del Raig, del Pont Trencat, etc. (les que s'estenien fins al Molí de Bonany i als poblats de Beniferri i de Benicalap); i l'horta de les partides Benieu, Alborgí, Baranquet, Coscollana, etc. que encara s'estenen fins tocar les fites de Borbotó i Godella.³ De les tres, sols queda l'última, puix les atres dos han desaparegut del mapa... ¡les han esfumat!

I lo curiós del cas és que qualsevol persona aprecia tot eixe món hortolà i no vol que desaparega al darrere de lo que es diu "progrés". Però cal que tots arrimem el muscle, fent bo el refrany "tota pedra fa paret" per a que eixe món agrari pugua superar les dificultats que amenacen devorar-lo per complet.

Aixó és lo que fan moltes persones de forma altruista i desinteressada, cadascú al nivell de les seues possibilitats, com el cas que immediatament vaig a exposar en relació ad este plafó devocional.

El fet és que volia parlar-los d'un dels plafons devocionals que encara queden en l'àmbit hortolà burjassoter.⁴

Concretament, en este llibret de festes, vaig a centrar-me en el plafó existent en la frontera de l'alqueria del Rosari o de l'Esgarrat, puix en ell s'ajunten unes circumstàncies especials.

El seu propietari, Francisco Cebrià Marco, és un home de trellat –dels que han heretat el caràcter i el patrimoni de l'Horta–. Gràcies ad ell conec alguns enigmes del món agrari de Burjassot. Raonant, em contà que els seus avantpassats –de malnom "Esgarrats"– provenien del poble de Beniferri. I que concretament l'any 1885 varen acabar de construir esta alqueria, la qual es denomina igual que el camí que passa al seu costat: Camí del Rosari; un antic camí per on es pot accedir a les partides Coscollana, Alborgí, Canaleta i del Molí.

Esta alqueria, que també he trobat denominada "de la Virgen" en documentació de finals del

² Així consta en la visita pastoral de 1399 (estudiada pels historiadors M^o. M. Càrcel Ortí i J.V. Boscà Codina), les quals figuraven a nom de Guillem de Guils, Pere Terrés, Berenguer Camps, Francesc de Bellviure, Bertomeu Roures, Antoni Parellada, Antoni d'Orriols, Guillem Andreu, Berenguer Cases, en Mell, Francesc Metge, Joan Saranyana, na Boxadó, Bernat Vidal, en Lagostera, Joan d'Aristol i Benitaha; més la de Beniferri, de Berenguer Vicent, totes les quals (les dèsset) corresponien a l'àmbit de la parròquia de Burjassot.

³ Opuscul sobre toponímia referent a Burjassot. Santiago López García. 1893

⁴ Evidentment, també hi ha plafons en el casc urbà de Burjassot, i en la zona residencial que abans dèiem la muntanya. De fet estan representades varies devocions com Sant Roc, Sant Antoni Abad, Santa Bàrbara, la Mare de Déu dels Desamparats, la Mare de Déu de la Cabeça, o la Mare de Déu del Rosari.

⁵ Una característica singular d'esta alqueria és el balcó d'ampla volada i barana de ferro forjat, sustentat en dos columnes, que els seus amos posaren en la frontera de Llevant, però al que actualment li falta la seua plataforma.

segle XIX i principis del XX, es va construir en una època que l'agricultura mantenia l'economia valenciana.⁶

El plafó de taulells ceràmics, està col·locat a l'estil dels antics retaules devocionals valencians que tradicionalment es col·locaven en les fronteres de les cases de les poblacions de l'Horta i altres comarques. Representa a la Mare de Déu del Rosari; una antiga veneració molt estimada en Burjassot, que com el meu amic Paco Andrés "Barraig" i també l'amic Josep Vicent Castelló han explicat en varies publicacions, ha tingut un gran predicament en la vida religiosa de Burjassot al crear-se fa segles una confraria baix la seua advocació.

Segons els records de la família de Paco Cebrià, este plafó patí la seua destrucció parcial durant els fets revolucionaris de l'any 1936 que ací es vixqueren.

Després de la guerra, la propietària, la Sra. Dolores Marco (mare de Paco), pogué tornar a col·locar els sis taulells que arreplegà entre els trencats; que són els que –sense poder guardar totalment la composició original– han figurat, fins fa ben poquet, per a record històric.

I dic: "fins fa ben poquet", perquè fa uns mesos, un burjassoter dels que tenen sensibilitat per apreciar l'art i les nostres tradicions culturals, veient l'estat en que es trobava este plafó, s'oferí al propietari de l'alqueria per a confeccionar els taulells que faltaven i així recompondre el plafó en conjunt.

Este burjassoter és el Sr. Enrique Hurtado Cebrià, que al ser-li acceptat el seu oferiment altruïste es posà mans a l'obra, i en un temps record va recompondre per complet el plafó, fent realitat ab el seu treball alló que "tota pedra fa paret".

El cas és que l'amable Paco "Esgarrat" em cridà per a que vera el resultat.

El Sr. Cebrià, com he dit abans, és una persona de les que queden poquetes. L'laurador valencià de soca-rel, actiu, amant de la terra, de caràcter afable i obert.

A l'ombra del pi que n'hi ha a la porta ens posarem a raonar. Allí, el Sr. Paco Cebrià de seguida em dona l'explicació: No fa molt es presentà un senyor del poble i es va brindar a repondre les peces que faltaven.

-Yo acceptí l'oferiment –digué Paco– el cas és que ma mare, fa més de cinquanta anys intentà en Manises buscar un artiste que li poguera reposar les peces que faltaven, però en aquella època no pogué ser. Per tant, esta oferta me pareix de categoria.

-Acosta't, i voràs que està restaurat de manera que sembla l'original.

És cert -li contestí- el resultat esta molt aconseguit.

Així és com en este cas, des de fa sols uns mesos, la frontera de l'alqueria lluí el plafó ceràmic totalment reintegrat. I gràcies al Sr. Enrique Hurtado Cebrià que aprengué per gust la tècnica en uns cursos d' "alfareria", pot el propietari de l'alqueria estar ben content del resultat, més encara, quan ha segut un regal.

⁶ Crida l'atenció, que precisament, a mijans de giner d'aquell any 1885 la capital valenciana i l'Horta havien suportat una de les pitjors nevades de la seua història; que cobrí les teulades durent varis dies. Ausades que patiren fred. I a més, entre maig i juliol de 1885 també es sofrí una epidèmia de còlera morbo, que va ser l'última important, i afectà a Burjassot i moltes localitats valencianes, causant més de trenta mil víctimes. ¡Un any terrible!, la qual xifra, 1885, consta burinada en la fulla d'una porta d'accés a l'alqueria.

Evidentment s'ha reintegrat un element artístic, cultural i etnogràfic al seu lloc original, a la frontera de l'alqueria ubicada en les fèrtils hortes de la partida de Coscollana (un lloc on recents plantejaments urbanístics pretenen ubicar el solar d'un nou cementeri tal com s'ha anunciat públicament).

Respecte al plafó em permetran que expose algunes dades identificatives.

Com he dit adés, es tracta d'un plafó ceràmic dedicat, concretament, a la Mare de Déu del Rosari, en efecte n'hi ha un inscripció que diu: "Ntra. Sra. del Rosario".⁷

El procés d'elaboració és el tradicional dels taulells ceràmics que compren dos etapes ben diferenciades. La primera és la preparació del taulell ab la introducció de la pasta de fang en un motlle de fusta (modernament d'acer), i la posterior cocció en el forn a temperatura de 700 °C a uns 800 °C, ab la qual s'obté la peça socarrada, anomenada bescuit, per a la seua posterior decoració. El següent pas és l'aplicació sobre la superfície a pintar d'un bany ab una solució estamnifera composta d'estany, plom i sílice sobre la qual es realitza el dibuix a partir d'un paper "estarsit" (estergit), és a dir, una plantilla que presenta perforacions que segueixen el perfil de la figura a representar i que serà la base per a la pintura manual, aconseguida ab òxids colorants en suspensió ab aigua. Una vegada pintat el taulell, passa novament pel forn on adquireix la seua forma vitrificada.

Respecte a la seua possible data de confecció, m'atreviria a dir que les 6 peces originals foren fetes entre 1885 a 1900.

En quant a l'autor, els diré que respecte als taulells originals que composaven el plafó ceràmic inicial no coneguem ab seguretat l'autoria. Podem suposar que es tracta d'un artista artesà que treballaria en els tallers de ceràmica de València capital, segons era normal en eixa època, (Manises encara no havia tornat a adquirir la presència que després tingué).

Cal dir que els taulells números dos, cinc, sis, huit, deu i dotze són els originals que es varen salvar (curiosament les peces principals del plafó), i que les peces una, tres, quatre, set, nou, i onze que foren destruïdes són les ara confeccionades pel Sr. Enrique Hurtado. No obstant la reintegració de peces que s'ha efectuat enguany ha procurat mantindre les característiques antigues.

El color de l'aura que envolta la imatge s'ha aconseguit ab diversos colors, per tal d'imitar l'original, així com en el cas de l'antic blau cobalt (un pigment que ya no s'usa) del mantó.

Les seues mesures totals són: 80 cm. per 60 cm. (format per 12 taulells de 20 x 20 cm., dimensions estàndards, distribuïts en un rectàngul de quatre peces en vertical o altura per tres en horitzontal o ample). No té orla que l'emmarque.

⁷ Cal recordar que la devoció a la Mare de Déu del Rosari adquirí una gran tradició en les terres valencianes a ran del segle XV. I que ací, a Burjassot, va ser una de les cofraries més importants i ab més culte.

Este plafó ceràmic que ací reproduïm (de la fotografia cedida pel Sr. Pepe Hurtado) representa l'imatge típica de la Mare de Déu del Rosari amb el seu fill, el xiquet Jesús, al braç esquerre, i ab un rosari a la ma dreta. La Verge que està dempeus sobre uns núvols, figura ab el cap coronat i va vestida ab túnica, i mantell. I el Jesuquet porta el seu volquer, i du un altre rosari ab la seua maneta esquerra. Les dos figures, dibuixades ab un traç net, están envoltades en una aurèola el·líptica de color groguenc ab rajos fets ab línies roges.

El mèrit ha segut del Sr. Enrique Hurtado Cebrià, que ha après la tècnica ceràmica durant cinc cursos en el Taller de Alfareria de la Casa de Cultura de Burjassot. Enrique està actualment jubilat, i s'interessa per les arts, tant per les tècniques clàssiques com per les noves tecnologies.⁸

Per a més informació respecte a les característiques dels taulells antics, el Sr. Hurtado demanà l'opinió a la Sra. Mila i el Sr. Alejandro (persones prou coneixedores del tema i antics operaris de "La Ceramo" de Benicalap), les quals feren la següent apreciació:

"Les peces originals, poden ser de finals del segle XIX, tenint en compte que el bescuit és timbrat, i que el color roig està quartejat, perquè en aquella època s'escomençava a utilitzar este color, i no havien aconseguit unificar encara el fundent del color en el de la base estamnífera.

També se suposa que estiguen fets en algun taller del barri del Carme de València pel tipu de pintura i disseny."

Be. Senyores i Senyors. Per a concloure, crec que tots estem d'acord en que l'Horta valenciana és un be de valor incalculable. Una meravella que n'hi ha que respectar i protegir ara més que mai. Ací està l'esperit d'un poble, les nostres tradicions, la nostra forma de vore i viure la vida. Cadascú hem d'ajudar ab la nostra aportació a la conservació de la nostra Horta.

¡Tota pedra fa paret!.

Nota.- Agraixc la inestimable col·laboració d'Enrique Hurtado Cebrià i del seu germà Pepe, així com la del propietari de l'alqueria del Rosari, el Sr. Paco Cebrià Marco "l'esgarra". També vullc saludar als clavaris de Sant Roc d'enguany, i donar les gràcies a tots vostés per la seua atenció.

Vixca Sant Roc. Agost 2010

Santiago López García

(Autor del llibre: *Historia de Burjassot, nueva aproximación*)

⁸ Enrique és germà de José-Vicente Hurtado, que és la persona que ha impulsat el funcionament d'una pàgina Web titulada www.burjassotfotos.com on ha recopilat de diverses procedències: tant de llibres publicats, com de col·leccions particulars, i recentment de la Biblioteca Valenciana, un bon número de fotografies d'aspectes de Burjassot, tant actuals com antigues. I entre elles, ara podem vore la corresponent ad este plafó, que amablement ens ha deixat ací reproduir.